

הרב אלימלך שכטר

מגיד שיעור, ישיבת רבנו יצחק אלחנן

בירור להלכה בענין ציווי לסופר ולעדים ע"י טלפון וב' שלוחין

שלש השאלות דלהלן עומדות על הפרק והצורך גדול להשיב עליהן. רבנים מתבקשים להיות מסדרי קדושין לאנשים ונשים אשר היו כבר נשואים ונתגרשו בגרושין אזרחיים בלי גט פטורין כדמו"י. הרבנים מסבירים להם נחיצות גט פטורין, והם מסכימים בתנאי שלא יצטרכו לנסוע מאות מיל לעיר רחוקה במקום שיש רב מובהק וסופר ועדים כשרים. וכיון שדבר זה אי אפשר לפי המצב הנוכחי, הולכים לראב"א רפורמיים לסדר להם קדושין ומרבים ממזרים בישראל. ובכן השאלה הראשונה:

(א) האם אפשר לסדר, אחר חילוף מכתבים בין כל רב ורב די בכל אתר ואתר עם ב"ד מובהק בנוא-יארק, שבכל פעם יטלפן המגרש בשעה ידועה בפני הרב דמתא ללשכת הב"ד, ובלשכה יהיו מוכנים הרב המסדר, השליח, הסופר והעדים על „עקסטענשאנס" אחדים, והמגרש ימנה את השליח הולכה, ויצוה לסופר לכתוב, ולעדים לחתום, ויבטל המודעות בצירוף קבלת חרם ושבועת התורה שלא לבטל את השליח – הכל ע"פ הנוסח שנמציא לו לפני כן. ומיד אחר זה יסודר הגט בנוא יארק, ושליח הולכה ימנה שליח שני באותה עיר של המגרש, ואחר ימים אחדים יסדר הרב דמתא את מסירת הגט מיד שליח שני ליד האשה כנהוג.

(ב) אם הרב דמתא אינו בקי בכל דיני מסירת הגט, או שאין לו במקומו עדים כשרים שבפניהם תתקיים המסירה, האם אפשר לסדר ע"י הטלפון שבפני הרב דמתא תמנה האשה שליח קבלה בלשכת הב"ד בנוא יארק בצירוף קבלת חרם שלא לבטל השליח, ואח"כ ימנה הבעל שליח הולכה כנ"ל ויצוה לסופר לכתוב ולעדים לחתום בצירוף ביטול מודעות וקבלת חרם שלא לבטל השליח, ואח"כ ימנה הבעל שליח הולכה כנ"ל ויצוה לסופר לכתוב ולעדים לחתום בצירוף ביטול מודעות וקבלת חרם שלא לבטל את השליח, ומיד אחר זה יסודר הגט בנוא יארק, ושליח הולכה ימסור הגט לשליח קבלה. ואחר כל אלה הדברים נשלח להבעל ולאשה כתבי ראייה של פטור כנהוג.

(ג) אם הראב"א דמתא מאותם שאינם נוהרים בשמירת המצוות אשר ע"פ דין אינם נאמנים בהכרת המגרש והמתגרשת (אה"ע סי' ק"כ ס"ג בהשוואת סימן י"ז ס"ג), נראה להציע לשאול את הבעל ואת האשה שאלות משאלות שונות ולהשוות את התשובות, ולהוכיח באופן זה שהם בעל ואשתו. כמובן, שכל זה יצטרך להיות בזמן אחד ע"י טלפונים שונים כדי שלא יודיעו זל"ז התשובות. והשאלות תהיינה מאותו מין שע"פ רוב רק הבעל ואשתו יודעים התשובות. למשל, מדת הגובה של כל אחד, מדת הכובע, המנעלים, והבגדים. ואולי יש סימנים בגופיהם, ובאיזה מקום בגוף ביחוד. מי אלה האנשים שהבעל עשה מלאכתו עבורם במשך שנים האחרונות, מה שמותיהם ובאיזה מקומות דרים, לאיזה מפלגה פוליטית שייך כל אחד,

החושות והנטיות (האבי בלע"ז) הביטויים הרגילים על שפתותיהם של כל אחד, התענינות של כל אחד בפוליטיק, במשחק הכדור, במוסיקה, באמנות ומי הם הגבורים אשר כל אחד מעריץ וכהנה וכהנה. אפשר לשאול גם שאלות כאלו אשר נוגעות אליהם ולכן זוכרים התשובות. למשל, מתי היה יום חתונתם, ובאיזה זמן ביום היתה החתונה בצהרים או בערב, ובאיזה מקום, ומי היה המסדר הקדושין, האם היו ההורים משני הצדדים בחתונה, ושאר שאלות אודות שאר הקרובים אשר היו שמה. ואולי גם על הלבושים אשר לבשו אז החתן והכלה. וכן אפשר לשאול אותם על הקחים והאחיות של שניהם ומספר בניהם ובנותיהם ושמותיהם ומקומות מגורותיהם, ומי מהם המצויינים אשר ניתן להם פרסים מיוחדים. אחר שאלות ותשובות הללו תמנה היא שליח קבלה, ואח"כ ימנה הוא שליח הולכה ויצוה לסופר ולעדים וכו' כדלעיל.

(א) אף דפליגי הרמב"ן והרא"ח בדין ציווי הבעל שלא בפניו (ער"ן ס"פ התקבל) נראה דבנידון דידן מהני לכו"ע, דאף הרמב"ן לא רצה לומר בפניו ממש באותו מעמד ובאותו מקום, אלא כוונתו שהציווי יהיה ישיר מן הבעל אל הסופר והעדים, ובנ"ד הרי הם שומעים הציוויים מפיו ממש. וגם לא נזכר בשום מקום שהבעל צריך לראותם. ואדרבא הלא מפורש במתניתין (ס"ו א') מי שהיה מושלך בבור ואמר כל השומע את קולו יכתוב גט לאשתו הרי אלו יכתבו ויתנו, אף שאינם רואים זא"ז. והא דבעינן שיראו בבואה דבבואה היינו דוקא משום החשש דשמא שד הוא, אבל היכא דליכא למיחש להכי שפיר י"ל דמועיל ציווי של הבעל ע"י הטלפון ומובן נמי שאין לקול המגרש דין קול שופר, והראיה ממשנה זו גופא, דאע"ג דבתוקע לתוך הבור או לתוך הדות יש חילוק באותם העומדים חוץ לבור בין שמעו קול שופר או קול הברה (ר"ה כ"ז ב'), במי שהיה מושלך בבור ואמר כל השומע את קולו יכתוב גט לאשתו לא חילקו בזה כלל, ובכל אופן קי"ל דיכתבו ויתנו.

זה יותר מעשרים שנה שהבאתי ראיה זו להקל, ושתי שנים אח"כ, בשנת תשכ"ז, נדפס נועם חלק יו"ד, ושם באמצע עמוד שכ"ד הובא להלכה דשפיר דמי להשתמש בטלפון למינוי סופר ועדים, ומציין שם לשו"ת פרי יהושע סי' כ"ב, ומיוסד עפ"י מקורות המצוטטים שם. וכן הצעתי שאלה זו אז לפני מורנו הגאון ר' יוסף דוב סולוביצ'יק, שליט"א, שלכבודו מוקדש חוברת זו, והורה לי שאם יש ברור שהבעל הוא המצווה והממנה מצד השני, דאין שום פקפוק כלל. וכן הורה לי אז מורנו הגאון ר' משה פיינשטיין, שליט"א, שאין שום חשש בדבר, ובפרט בכה"ג שאם לא נעשה הגט ע"י הטלפון, תנשא האשה בלא גט.

(ב) בעית השתמשות בשליח הולכה ושליח קבלה ביחד, ובפרט אחר שהרמ"א (בסי' קמ"א סעיף כ"ט) מחמיר שלא לגרש ע"י שליח קבלה כלל, צריכה בירור.

הנה בגיטין ס"ג ב': אמר רב אין האשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה, ור' חנינא אמר אשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה. מ"ט דרב, אבע"א משום בזיון דבעל, ואבע"א משום הצרה הבא לאחר מיכן. מאי בינייהו, איכא בינייהו דקדמה איהי ושויא שליח מעיקרא, כלומר דלטעם הב' שפיר דמי, משא"כ לטעם הראשון. ובתוס' כתבו דהוה מצי נמי למימר דאיכא בינייהו היכא דלא קפיד הבעל, דלטעם הראשון ש"ד, משא"כ לטעם השני.

באה"ע ריש סימן קמ"א משמע דפסק המחבר כר' חנינא, שהרי לא הזכיר שיטת רב אלא בלשון וי"א. וכן הביא הב"ש על שם הריב"ש שהעיקר שהאשה יכולה לעשות שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה.

אכן נראה דבנ"ד אפשר לצאת כל הדעות: ראשית תמנה היא שליח קבלה ואח"כ ימנה הבעל את שליח הולכה, ויאמר בפירוש שיוליך את הגט לאשתו פב"פ ושיתן את הגט לידה או ליד שלוחה כדי להוציא מכלל קפידא דבעל. ובוזה יוסר נמי החשש המובא בפ"ת סימן קמ"א ס"ק ג', שאף שעיקר הלכה כר' חנינא, שאשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה, מ"מ לפי הנוסח שלנו, שהבעל אומר לשלוחו הולך גט זה לאשתי ותן אותו לידה, הרי שמקפיד שיתנהו דוקא לידה ולא ליד שלוחה. אמנם אם המגרש מפרש בדבריו לתת את הגט לידה או ליד שלוחה תו ליכא למיחש להכי.

ובלשון מינוי שליח קבלה ג"כ תאמר בפירוש שהיא ממנה אותו לקבל את הגט מבעלה פב"פ או משלוחו או משליח שלוחו אפילו עד מאה שלוחים בכל מקום שימצא אותו או את שלוחו או את שליח שלוחו אפילו עד מאה שלוחים. ובלשון הזה יוסר נמי חשש בזיון דידה הנזכר בתשובות הרשב"א ומובא בב"י ובב"ש ס"ק ד'.

וכמובן, שבנוסח מינוי שליח קבלה אין להזכיר שנותנת לו הכח לעשות שליח שליח, דמילי לא מימסרי לשליח, כמבואר בס"י קמ"א סעיף מ"ג.

ואף דהרמ"א בסעיף כ"ט כתב שנכון להחמיר ושלא לגרש על ידי שליח קבלה כלל, הלא הב"ח והט"ז הסכימו שבמקום שא"א בענין אחר שרי, והביאו מעשה באיש שהיה עתים חלים ועתים שוטה וגירש ע"י שליח קבלה. וביאור הדבר, שחומרא זו של הרמ"א מקורה בטור בשם הר"ר פרץ מחשש שהב"ד במקום הבעל – מקום כתיבת ומסירת הגט לשלוחה – לא יכירו שלש החתימות שעל ההרשאה של שליח קבלה, וזה לא שייך במעשה דעתים חלים ועתים שוטה, עיין ט"ז ס"ב כ"ב. וכן בנ"ד, הדיינים והעדים ושליח קבלה שומעים אותה ממנה את השליח על ידי הטלפון, ואין צורך בהרשאה כלל, כי מיד אחר המינוי מצדה וציוויו של הבעל אח"כ, ג"כ ע"י הטלפון, יכתב וימסר הגט. ועוד, שהט"ז מדקדק שמה שדברי ר' פרץ אינו אלא עצה טובה, ואין להם תוקף כגזירת רגמ"ה להחמיר בכל אופן. ומובן שבנ"ד אין לחשוש לחומרא זו, כי בלא"ה תנשא בלי גט ותרבה ממזרים בישראל ח"ו.

(ג) צורך הכרת הבעל והאשה (ב"ב קס"ז ואה"ע סימן ק"כ ס"ג) אינו אלא מדרבנן, דמה"ת נאמן האדם על עצמו, ומהאי טעמא בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין (כבגיטין ס"ו א' אמתניתין דמי שהיה מושלך בבור). דאי הוי ספיקא דאורייתא איך עושין בשעת הסכנה נגד חשש תורה. עיין קצוה"ח סימן מ"ט ס"ק ב'.

ולכאורה אפשר לדמות נ"ד לנידון המושלך בבור, שבשעת הסכנה כותבין ונותנין אע"פ שאין מכירין. עיין תשובות ב"ח החדשות סימן צ"ב הובא בפ"ת סימן ק"כ ס"ק ט"ו, דשעת הסכנה לאו דוקא, אלא כל היכי דאיכא חשש עיגון כשעת הסכנה דמי. ובוזה אתי שפיר מעשה דתמיה הנזכר בס' בית הלל, ומובא בפ"ת סימן קס"ט ס"ק י"א, שבאסיפת המדינה של כמה גאונים חלצו בלי הכרה, ואין פוצה פה ומצפצף, דמסתמא היה אז שעת הדחק דדמיא לשעת הסכנה, וכבגרושין כך בחליצה נקטינן לעשות מעשה אף בלי הכרה. אכן יש מקום לחלק ולומר דגדר שעת הדחק היינו ממבט המצב של הבעל ואשתו ולא ממבט הב"ד, ובנ"ד לו יסכימו שניהם לנסוע לב"ד מובהק ולהוכיח שהם בעל ואשתו ולגרש כראוי לא היה שום דחק, ונידון דידן מתדמה לשעת הסכנה רק מחמת אדישותם ליסודי הדת שלנו, ובכגון דא אולי נאמר הלעיטהו לרשע כו'.

ולפי זה הדר צורך הכרה לדוכתיה, ועל הכרת הראבאי הרי א"א לסמוך שהרי אינו שומר מצוות, כמבואר בסימן י"ז ס"ג, ועל כן יש להסתפק אם אפשר לסמוך על השוואת התשובות לשאלות השונות כדי להכיר עי"ז שהאיש והאשה באמת הם בעל ואשתו.

ונראה דהנה קי"ל בכל התורה כולה דסמכינן אסימנים להכרה. באה"ע סימן י"ז סעיף כ"ד פסק המחבר: מצאוהו הרוג... אם היה להם בגופו סימנים מובהקים ביותר מעידין עליו. וברמ"א: כגון שהיה לו יתר או חסר או שינוי באחד מאבריו. אבל קטן או ארוך או חיוור וסומק לא הוי סימן מובהק, ואפילו ק' סימנים שאינן מובהקין אינם כלום. ובחלקת מחוקק ס"ק מ"ג ובית שמואל ס"ק ע"ג (ועיין בבאר היטב ס"ק ע"ה ופ"ת ס"ק ק"ו באריכות) מצדדים דדוקא בסימנים גרועים לא מהני הצירוף, אבל סימנים אמצעים מצטרפים. והכלל הוא דסימן מובהק היינו שלא ימצא רק אחד מאלף והוא דבר זר ומופלג. אמנם על ידי צירוף סימנים אמצעים נעשה לדבר זר ומופלג, דא"א שיזדמנו כל הסימנים יחדיו באיש אחד.

(ונראה דמהאי טעמא כותבים סימנים אחדים בהרשאה השניה בגט הנשלח ע"י בי דואר, דחיישינן שמא כל אחד מהם אינו סימן מובהק, ושדוקא על ידי הצירוף נעשו לסימן מובהק. ואף דמבואר בגמרא דסגי בנקב בצד אות פלונית להחשב לסימן מובהק, אולי י"ל דכיון שכבר נהגו לעשות נקבים כסגול הפוכה בכהאי גוונא, אפשר דאינו אלא סימן אמצעי, ודוקא כצירוף עם עוד סימנים של ראשי וסופי שורות הוי סימן מובהק).

ועי' תשו' עין יצחק (ח"א אה"ע סי' כ"ף) להג"ר יצחק אלחנן, שהביא לדעת הפמ"א (החולק על הרמ"א הנ"ל), דשני סימנים גרועים שפיר מצטרפי להוות סימן אמצעי כמו ששני סימנים אמצעים מצטרפים להוות סימן מובהק. ודוקא ארוך וגוץ סתמא, דלא הוי אף בגדר סימן גרוע כלל, א"א לצרפו לעוד סימן גרוע להוות סימן אמצעי. אך בארוך וגוץ הרבה, או בכל כה"ג, דחשיב עכ"פ כסימן גרוע, שפיר מצטרף עם עוד סי' גרוע להוות סימן אמצעי. והוכיח כדעתו מדברי התוס' פ"ב דב"מ, ומדברי הרמב"ם פי"ג מהל' גירושין, ותשובות מהר"ם אלשקר, ומתשובות מהר"ם מלובלין (אלא שהביא ג"כ, שדעת הרא"ש בתשובותיו להדיא כדעת הרמ"א, שלא לצרף שני סי' גרועים יחד ולדונם כסימן אמצעי).

ועל פי זה יש לדון בנ"ד בדבר השוואת התשובות לשאלות מוזרות, דהוי סימן מספיק להכרת הבעל ואשתו. דנראה, דלסימן לא בעינן דוקא שיהא בגופו או בכליו ממש, אלא אפילו ידיעת הגברא נמי הוי סימן. דהיינו, אם הנדון שלפנינו יודע איזה דבר שידוע דוקא לפנ"פ, הרי ידיעה זאת סימן שהוא הוא אותו הפנ"פ. ובאמת מצינו כה"ג בגמרא, דאף מקום חשיב סימן אף שאינו בגוף הדבר. (וכה"ג מצינו בתשובות נוב"י סימן מ"ד, ומובא בפ"ת סימן י"ז ס"ק ק"א, באחד שרצה לאבד את עצמו לדעת דמצטרפין סברת מעשיו הוכיחו בתחילתו לשאר סימניו. ובשאג"א התחדשות סימן י"ח ג"כ דן בכה"ג באחד שנמצא טבוע ותפילין בראשו דזרות הענין מחשיב כסימן מובהק). נתחיל למשל משאלת מדת גובה של האיש והאשה, אם נצרף לזה עוד סימן ידיעת מדת הכובע, ועוד סימן מדת המנעלים, ועוד סימן מדת הבגדים – צירוף כל אלו הסימנים ביחד בודאי הוי סימן מובהק מכח כל הידיעות הללו. ומבשרנו נחזה עד היכן מוזר הדבר לדעת התשובות לשאלות הנ"ל כשאחרים יבקשו ממנו להשיב עליהן בקשר עם אנשים זולתנו, לו גם יהיו ידידינו הכי חביבים.

ונראה, דמה"ט נוהגים אנו בהכרת המגרש והמתגרשת לסמוך על תעודות רשמיות כגון

תעודות גרושין אורחיים או „סאושעל סעקיוריטי קארדס“ או „דרייווערס לייסענס“ וכהאי גוונא, בצירוף תמונות („פאטאגראפיעס“) מיום חתונתם, דזה גופא שיש בידם תעודות הללו נמי חשיב סימן, ובצירוף סימנים אחרים כאלו איכא סימן מובהק. ואפשר עוד דכיון שתעודות כאלו לא מושלי אינשי, הוי בכלל אוכף של חמור דגם בחדא מינייהו חשיב כסימן מובהק.

ועוד יש להעיר דכיון דצורך הכרה אינו אלא מדרבנן שפיר סמכינן אף על סימן אמצעי, דאפילו אם נאמר סימנין לאו דאורייתא, מ"מ בדרבנן י"ל דמהני סימן אמצעי, כמ"ש בתשו' נוב"י סי' כ"ט וסי' מ"ג, והביא ראייה ע"ז מדברי הרא"ש. ואף שרע"א בתשובותיו סי' ק"ז שדי בית נרגא דהיכי דשורש האיסור הוי דאורייתא אלא דהחשש אינו אלא מדרבנן לא מהני סימן אמצעי (וכן חילק גם הבית הלוי בתשובותיו ח"ג סי' י"ב, ובעל חי' הרי"ם בתשובותיו חלק אה"ע סי' א' (דף ל"ה ע"ג)), מ"מ הרבה אחרונים ס"ל כהנוב"י, עיין פ"ת סי' י"ז ס"ק צ"ט.

אם יוסכם לסמוך על הוראה זו אפשר להנהיג באופן רשמי סדרי גיטין בדרך זו ולהציל אלפי נפשות מאיסור גלוי עריות ולהחזיר עטרת משפחת ישראל למקומה.